

Darüşşifa İslam Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi / Darüşşifa Journal Of Islamic

Medical History Research

ISSN: 2822-4949

(Haziran / June 2023) 2/1

Biyografilerle Adudî Hastahanesi Tarihi/Ahmet Güner

History of Adudî Hospital with Biographies/Ahmet Güner

**EYÜP KURT**

Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları,  
İslam Tarihi Ana Bilim Dalı, Afyon, Türkiye

Associate Professor, Afyon Kocatepe University, Faculty of Islamic Sciences, Islamic  
History and Arts, Department of Islamic History, Afyon, Turkey

[ekurt@aku.edu.tr](mailto:ekurt@aku.edu.tr)

[orcid.org/0000-0002-0351-9575](https://orcid.org/0000-0002-0351-9575)

#### MAKALE BİLGİSİ/ARTICLE INFORMATION

**Makale Türü/Article Types:** Kitap İncelemesi / Book Review

**Geliş Tarihi/Received:** 10 Mayıs 2023

**Kabul Tarihi/Accepted:** 22 Haziran 2023

**Yayın Tarihi/Published:** 30 Haziran 2023

#### Atıf/Cite As

Kurt, Eyüp, "Biyografilerle Adudî Hastahanesi Tarihi/Ahmet Güner".

Darüşşifa İslam Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi, (Haziran/June, 2023) 2/1

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

#### İNTİHAL/PLAGIARISM

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

**Biyografilerle Adudî Hastahanesi Tarihi**  
-İslam Tıbbı ve Hastahaneleri Tarihine Bir Katkı-

Doç. Dr. Ahmet GÜNER, Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2005; 310 sayfa,

ISBN:975-00602-0-2

**Abstract**

One of the institutions that reflect the characteristics of Islamic civilization is hospitals. These institutions, which have been called by different names such as “bîmâristan darüşşifa, şifahane” in the historical process, also show the level of development of the societies they belong to and the value they give to living things. The Adudî hospital, which was established in Baghdad in the heyday of Islamic civilization and set an example for the following, is an important example in terms of reflecting the features we mentioned. The work named “*History of Adudî Hospital with Biographies*”, which was copyrighted by Ahmet GÜNER, one of the experts in the field, for the promotion of this institution; It is important both to introduce this institution and to show the level of development related to its period. In order to evaluate the work; Subjects such as the place of hospitals within the institutions of Islamic civilization, the knowledge of the author of the work on the subject, the importance of the study for the promotion of the health institutions established in the relevant period were emphasized.

**Keywords:** Health, Disease, Physician, Hospital, Medicine.

**Öz**

İslam uygarlığının özelliklerini yansıtan kurumlardan biri de hastanelerdir. Tarihi süreç içinde “bîmâristan dârüşşifa, şifâhâne” gibi farklı isimlerle adlandırılan bu kurumlar, ait oldukları toplumların gelişmişlik seviyelerini ve canlıya verdikleri değeri de gösterirler. İslam uygarlığının en parlak döneminde Bağdat’da kurulan ve sonrakilere örnek olan Adudî hastanesi sözünü ettiğimiz özellikleri yansıtması açısından önemli bir örnektir. Bu kurumun tanıtılması için alanın uzmanlarından Ahmet GÜNER tarafından telif edilen “*Biyografilerle Adudî Hastahanesi Tarihi*” adlı eser; hem bu kurumun tanıtılmasını hem de dönemiyle ilgili gelişmişlik seviyesini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Eserin değerlendirilmesini yönelik olmak üzere; İslam uygarlığı kurumları içinde hastanelerin yeri, eseri telif eden müellifin konuyla ilgili vukûfiyeti, ilgili dönemde kurulan sağlık kurumlarının tanıtılması için çalışmanın önemi gibi konular üzerinde durulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Sıhhat, Hastalık, Hekim, Hastane, İlaç.

**Biyografilerle Adudî Hastahanesi Tarihi/ Doç. Dr. Ahmet GÜNER**

Bir medeniyetin veya onu oluşturan toplumların kültürünü yansıtan önemli göstergelerden biri, tarihi süreç içinde oluşturdukları ve geliştirdikleri kurumlarıdır. Bu müesseseler, onları kuran toplumların eşyaya bakış açılarını yansıttıkları gibi aynı zamanda dünya görüşlerini ve ideallerini gerçekleştirme biçimlerini de ifade ederler. Bundan dolayı tarihte bir dönemin veya hanedanlığın tam olarak tanınması, devrin havasının bir nebze de olsa koklanabilmesi için kurumlarının incelenmesi önemli arz etmektedir. İşte değerlendirmesini yapmaya çalıştığımız bu çalışma, ilk dönem İslam tarihinin kurumlarından olan *Adudî Hastanesi* hakkında bilgi vermektedir.

İslam Uygarlığı; tıp, sağlık ve bu ikisinin somut timsali olan hastanelerle etkileyici ve hatta hayranlık uyandırıcı başarılarından birini ortaya koymuştur. Adudî Hastanesi, Orta Çağ İslam hastaneleri arasında en fazla tanınanlar arasında yer almış ve hatta Nûreddin Zengî'nin Şam'daki *Bîmâristânü'l-Kebîr*'i ve Memlûk Sultanı Kalavun'un Kahire'deki *Bîmâristânü'l-Mansûr*'si ile İslam dünyasının en ünlü üç büyük hastanesinden biri olarak değerlendirilmiştir. Lakin İslam Orta Çağının bu önemli tıp kurumu, yakın bir zamana kadar özel bir ilginin konusu olamamış ve sadece İslam hastaneleriyle ilgili genel çalışmalarda kendisine yer bulabilmiştir.

Klasik kaynaklar, Adudî Hastanesi hakkında, kuruluş aşamasıyla ilgili olarak, kurumun devrine göre büyük bir proje ve ileri bir adım olduğunu vurgulamak isteyen nitelikleme ve tasvirlerde bulunmaktadır. Genel ifadelerle hastanenin büyük miktarda bir harcamayla kurulduğu, hizmete girmeden önce hekim kadrosu, yardımcı sağlık personeli ve yöneticilerin belirlendiği, hizmet birimlerinin oluşturulduğu ve dünyanın uzak-yakın bölgelerinden tıbbi teçhizat/araç-gereç ile her türlü ilaç ve ecza malzemelerinin sağlandığı, gerektiği gibi tefriş edildiği ve güçlü vakıflara dayanan ekonomik kaynaklarla donatıldığı kaydedilmektedir. Hastanenin yirmi dört hekimle çalışmaya başlamasının özellikle vurgulanması, İslam hastaneleri tarihinde bu sayıdaki bir hekim kadrosuna ilk defa Adudî Hastanesi'nde ulaşıldığını akla getirmektedir. Dolayısıyla bu hastane hakkında bize detaylıca bilgiler veren bu çalışmanın okuyucuya tekrar hatırlatılması bilim tarihi açısından büyük önem taşımaktadır.

Ülkemizin yetiştirdiği ilk dönem İslam tarihi uzmanlarından Doç. Ahmet GÜNER, alanıyla ilgili birçok çalışma yapmış olmakla birlikte özellikle *Büveyhiler*'e odaklanmış bir akademisyen olarak tanınmıştır. Yazarın doktora çalışması da *Büveyhiler'den Adudu'd-devle ve Dönemi* başlığını taşımaktadır. *Büveyhilerin Şîh-Sünnî Siyaseti* adlı bir başka çalışması da olan Güner, bu konudaki birikimlerini, döneminin parmakla gösterilen birkaç hastanesinden biri olan *Adudî Hastanesi*'ni tanıtmak ve İslam Tıp Tarihi'ndeki yerini tespit etmek amacıyla *Adudî Hastanesi Tarihi* adlı çalışmasıyla ortaya koymuştur. Yazar bu sahada eserini telif ettiği döneme kadar sağlık kurumlarına yönelik olmak üzere müstakil çalışmaların yapılmadığını, kendi çalışmasının ilk olduğunu ifade ettikten sonra benzeri çalışmaların yaygınlaşması temennisiyle duygularını ifade etmiştir. Konuyla ilgili duygularını "*İşte elinizdeki çalışma, bu anlayışın bir yansıması olarak genelde İslam Hastahanelerine ve hatta daha da genel olarak İslam tıp ve uygarlık tarihine, özeldense Adudî Hastahanesi tarihine bir katkı olmak üzere kaleme alınmıştır.*" sözleriyle ifade etmiştir. Yine yazar çalışmasını hasrettiği hastaneyle ilgili olarak ünlü seyyah İbn Cübeyr'in "*İşte bu hastahaneler İslam'ın övünç kaynaklarından biridir*" sözünü aktarmıştır.

Tibyan Yayıncılık tarafından 2005 yılında ilim dünyasına kazandırılan eser için saman kâğıt olarak bilinen üçüncü hamur kâğıt kullanılmıştır. Eserin kapak tasarımı ve mizanpajının profesyonel bir elden çıktığı hemen ilk bakışta anlaşılmaktadır. Ön kapak resminin Ülker Erke'nin "Yorumu ve Fırçasıyla Türkiye'de Sağlık Kurumları" adlı eserinden alındığı hemen iç kısımda belirtilmiştir.

Araştırma, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte ilk olarak Adudî Hastanesi hakkında bilgi verilmiştir. Bu çerçevede; hastanenin detaylı bir şekilde mimari özellikleri tasvir edilmiştir. Ayrıca doktor, eczacı, hastabakıcı, *hâzin* adı verilen müdür, *sâûr* adı verilen başhekim, *nâzır* adı verilen vakıf mütevellisi gibi gerek akademik ve gerekse idari alandaki hastane çalışanları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Hastanede ayakta veya yatarak verilen sağlık hizmetlerinin durumu, doktorların çalışma şartları, teşhis ve tedavi yöntemlerinin yanında öğrencilere verilen eğitimle ilgili olarak detaylı bilgi verilmiştir. Bununla birlikte hastanın kuruluşu ve Moğollar dönemindeki tahribine kadar geçen süreç hakkında da bilgi verilmiştir.

Birinci Bölüm "*Büveyhîler Devrinde Adudî Hastanesi Hekimleri*" (sh.31-141) adını taşımaktadır. Bu bölüm; "*Rivayetler Işığında Adudî Hastanesi'nin İlk Hekimlerinin Tespiti*", "*İlk Hekimlerin Ele Alınışı*" ve "*Adudî Hastanesi'nin Büveyhîler Devrindeki Diğer Hekimleri*" alt başlıklarıyla detaylandırılmıştır.

"İlk Hekimlerin Ele Alınışı" başlığı altında Ebu İshâk İbrahim b. Beks ve Ebü'l-Hasan Ali b. İbrahim b. Beks, Ebü'l-Hüseyin (veya Ebü'l-Hasan) Ali b. Keşkerâyâ, Ebu Ya'kub el-Ahvâzî, Nazîfü'n-Nefs er-Rûmî/el-Kıs er- Rûmî, Cibrâil b. Ubeydullah b. Buhtîşû, Ebü'l-Hayr el-Cerâihî, Ebü'l-Hasan b. Tüffâh ve Ebü'l-Hüseyin b. Neffah el- Cerâihî, İbn Mendeveyh el-İsfahânî, Ebubekir er-Râzî adını taşıyan hekimler ele alınmıştır. Diğer alt başlık olan *Adudî Hastanesi'nin Büveyhîler Devrindeki Diğer Hekimleri* başlığı altında ise Ebû Ahmed et-Tabîb el-Merzübânî, Ebü'l-Ferec İbnü't-Tayyib, Ebü'l-Hasan b. Sinan es-Sâbî, Harun b. Sa'id b. Hârûn es- Sâbî et-Tabîb Ebü'n- Nasr, Ebû Sa'id Ubeydullah b. Cibrail b. Buhtîşû adlı hekimler ele alınmıştır. Ayrıca bu hekimlerden Ebü'l-Ferec İbnü't-Tayyib'in yetiştirdiği Ebû Said el-Yemâmî, Ebü'l-Hasan (veya Ebü'l-Hüseyin) el-Basrî, Ebü'l-Fazl Küteyfât, el-Yebrûdî, Zâfir b. Cabir es-Sükkerî, Ali b. İsa el-Kehhâl, İbn Butlân adlı hekimler ele alınmıştır. Yine Ebü'l-Ferec İbnü't-Tayyib adlı hekimle ilgili olarak "Tıp öğrenimi ve hekimliği", "Tıp tedrisi/Öğretim üyeliği", "Tıp Literatürü", "Felsefî çalışmaları ve eserleri" ile "Hristiyan İlahiyatçısı ve din adamı olarak İbnü't-Tayyib ve eserleri" alt başlıklarıyla geniş malumat verilmiştir.

Eserin daha kapsamlı bir şekilde ele alınan ikinci Bölümü "*Selçuklular Devri ve Son Abbasiler Döneminde Adudî Hastanesi Hekimleri*" (sh.142-247) başlığını taşımaktadır. Alt başlıkları ise; "*Ebü'l-Hasan Sa'id b. Hibetullah b. el-Hüseyin, Muhammed b. Abdullah, İbnü't-Tilmîz, İsirî Hekimler Ailesi ve Said b. Ali b. Hibetullah b. İsirî, Hibetullah İbn Müremmil/Müemmil, Ebû Ali b. Ebu'l-Hayr Mesîhî b. Ebi'l-Bekâ b. İbrahim et-Tabîb en-Nasrânî en-Nîlî, İbnü'l-Mâristâniyye ve Adudî Hastanesi*" şeklindedir.

"Ebü'l-Hasan Sa'id b. Hibetullah b. el-Hüseyin" başlığı altında "*Sa'id b. Hibetullah'ın hayatı ve hekimliği, Sa'id b. Hibetullah ve tıp öğretimi, Sa'id b. Hibetullah'ın öğrencileri yahut yetiştirdiği hekimler, Sa'id b. Hibetullah'ın literatüre katkıları*" adlı konular ele alınmıştır. Bu arada "*Ebü'l-Hasan Sa'id b. Hibetullah'ın Öğrencileri Yahut Yetiştirdiği Hekimler*" başlığı altında Ebü'l-Berekât el-Bağdâdî, İbn

*Cezle, Ebü'l-Hattab Muhammed b. Muhammed ve Abdülvehhâb en-Nîsâbü'rî* adlı hekimler üzerinde durulmuştur.

Yine detaylandırılan *İbnü't-Tilmîz* başlığı altında ise *“Hayatı ve Bir İlim Adamı ve Hekim Olarak İbnü't-Tilmiz, İbnü't-Tilmiz ve Tıp Öğretimi, Adudî Hastahanesi-İbnü't-Tilmiz Okulunda Yetişen Öğrenciler/Hekimler”* ve *İbnü't-Tilmiz'in Tıp Literatürü”* konuları ele alınmıştır. *Adudî Hastahanesi-İbnü't-Tilmiz Okulunda Yetişen Öğrenciler/Hekimler* başlığı altında ise *Ebü'l-İzz Sa'id b. el-Hasan, Ebû Nasr el-Mesîhî, İbnü'n-Nakkâş, İbnü'l-Mitrân, Fahreddîn el-Mardînî, Radiyyüdin er-Rahbî* adlı hekimler ele alınmıştır. Ayrıca *İbnü't-Tilmiz'in Suriye'ye giden öğrencilerinin yetiştirdiği ünlü tıp adamı* diye nitelenen *ed-Dahvar* ile yine *İbnü't-Tilmiz'in Suriye'ye giden öğrencileri* ve 12. ve 13. yy. Suriye-Mısır tıbbının yetiştirdiği iki zirve isim nitelmesiyle *İbnü'n-Nefis, İbnü'l-Kuf* adlı hekimler ele alınmıştır.

Çalışma *“Sonuç ve Değerlendirme”* nin (sh.248-260) ardından eserin hazırlanmasında yararlanılan eserlerin yer aldığı *“Kaynakça”* (sh.261-275) ile araştırmacıların aradıkları herhangi bir konuyla ilgili tarama faaliyeti için oldukça önemli bir kolaylık sağlayan; şahıs, kabile, kavram vb. alfabetik olarak hazırlanmış bir *“Index”* (sh. 277-310) ile tamamlanmıştır.

Orta Çağ İslam dünyasındaki hekimler, hastabakıcılar, hastaneler, tedavi için kullanılan ilaçlar, tedavi yöntemleri gibi sağlık alanına yönelik olmak üzere az da olsa bazı çalışmalar yapılmıştır. Ancak bunlar daha çok tıp tarihi, hekimler, ilaçlar gibi genel karakterli çalışmalardır. Bunlardan, hakkında daha çok çalışma yapılan kategori, dönemin ilim anlayışını da yansıtan hekimlerdir. Diğer bir ifadeyle, diğer alanlarda olduğu gibi sağlık alanında da ilim daha çok eser/telifât üzerinden değil de âlim üzerinden yapılmakta olduğundan tıp tarihi çalışmalarında da hekimlere yönelik çalışmalar daha ağır basmıştır. Görüldüğü gibi çalışma konumuzu oluşturan *“Biyografilerle Adudî Hastahanesi Tarihi”* adlı eser de bu kurumda çalışan hekimler aracılığıyla teşekkül ettirilmiştir.

Sonuç olarak, Orta Çağ İslam dünyasında; hekimler, hastabakıcılar, hastaneler, tedavi için kullanılan ilaçlar, tedavi yöntemleri gibi sağlık alanına yönelik olmak üzere az da olsa bazı çalışmalar yapılmıştır. Ancak bunlar daha çok tıp tarihi, hekimler, ilaçlar gibi genel karakterli çalışmalardır. Bunlardan hakkında daha çok çalışma yapılan kategori, dönemin ilim anlayışını da yansıtan hekimlerdir. Diğer bir ifadeyle, diğer alanlarda olduğu gibi sağlık alanında da ilim daha çok eser/telifât üzerinden değil de âlim üzerinden yapılmakta olduğundan, tıp tarihi çalışmalarında da hekimlere yönelik çalışmalar daha ağır basmıştır. Görüldüğü gibi çalışma konumuzu oluşturan *“Biyografilerle Adudî Hastahanesi Tarihi”* adlı eser de bu kurumda çalışan hekimlerin biyografileri aracılığıyla teşekkül ettirilmiştir.